

Sousedé jako cizinci - cizinci jako sousedé Mezinárodní důstojnický seminář v Míšni

V pořadí již druhý německo-polsko-český důstojnický seminář, který se uskutečnil 13.-16. března letošního roku v Míšni, se konal pod záštitou Evangelické akademie v Sasku. Čtyři dny na něm diskutovali důstojníci Bundeswehru, které vedl pplk. W. Biermann; polskou armádu reprezentoval mjr. W. Kotula a české vojáky pplk. M. Šourek, o aktuálních vojensko-politických otázkách v šesti pracovních skupinách. Smysl semináře vyjádřil velmi stručně ředitel evangelické akademie Dr. M. Flothow: „Cíl naší společné cesty je v budoucnosti. Chceme vést společnou diskuzi, vystavět společné mosty.“

* * *

Seminář potvrdil, že cíle a úkoly všech tří armád jsou v podstatě stejné - bránit suverenitu své země. V procesu demokratizace ozbrojených sil jsou nejdále naši západní sousedé. V naší a polské armádě byl sice proces demokratizačních změn zahájen, ale k jeho dalšímu prohlubování jsou nezbytné ještě další legislativní změny.

Na prvním místě demokratická kontrola armády

V jedné z pracovních skupin (v níž kromě velitelů rot a praporů tří zúčastněných armád byli také představitelé evangelické a katolické církve) se široce diskutovalo o demokratické kontrole armády. Ve většině západních armád má zásada demokratické kontroly ozbrojených sil svůj pevný základ. Hlavním důvodem této kontroly je potřeba a nutnost plynoucí z charakteristiky ozbrojených sil. Armáda totiž může, za určitých podmínek, představovat prvek ohrožení v každé společnosti.

Význam demokratické kontroly závisí na potvrzení toho, že ozbrojené síly a jejich potřeby zaujímají příslušné místo ve všeobecných prioritách státu. Jde o to, aby armáda neabsorbovala v nevhodných proporcích pravomoce státu, a aby také nepůsobila neodůvodněně svou silou a velikostí na politiku daného státu.

Obecně je výrazem demokratické kontroly armády podřízení ozbrojených sil demokraticky zvoleným politickým vládám. To znamená, že všechna důležitá rozhodnutí o obraně státu musí vzít na sebe ti, kteří byli vybráni k tomu, aby o státních záležitostech rozhodovali. Severoatlantická aliance není monolitem, je složena ze šestnácti zemí, a tedy ze šestnácti sobě blízkých modelů. Každá z těchto zemí má svou specifickou zvláštnost a kontrola armády ve své specifitě závisí na parlamentu té či oné země. Kontrola armády musí být srozumitelná a musí být pevně spojena se společností.

◆ *Vojenský rozpočet jako forma kontroly*

Jestliže se diskutuje o obranné politice, děje se tak z hlediska rozpočtu daného státu, protože rozpočet armády je výrazem finančních a obranných potřeb země. Představuje finanční zatížení, které je vyžadováno na daňovém poplatníkovi. Při předkládání rozpočtu musí každá vláda zdůvodnit potřeby a nezbytnost výdajů. To očekává volič i daňový poplatník.

Na zpracování a využití rozpočtu na armádu se podílejí parlamentní komise obrany. Právě ony participují v procesu jeho vytváření. Dále kontrolují výdaje a vyhodnocují závěrečný stav. Právě tím je zajištěna určitá průhlednost co se z rozpočtem na obranu děje. Nezbytné parlamentní rozhovory, různá hlášení a zprávy za účasti médií zajišťují, že společnost má přehledný obraz toho, co se děje ve sféře zvané demokratická kontrola nad ozbrojenými silami. Těmito všeobecnými zásadami se řídí všechny parlamenty zemí NATO.

◆ *Hlavní zodpovědnost má parlament*

Parlament (a jeho prostřednictvím komise obrany) je pojítkem mezi armádou a společností. Poslanci slouží společnosti, a také armáda slouží společnosti. Není zde rozdílu ani v zaměření, rolích a ani v úkolech. Parlament má v tomto procesu ovšem zvláštní roli spočívající na udržování spojení s ozbrojenými silami. Týká se to hlavně těch zemí, jejichž armády jsou postaveny na všeobecné branné povinnosti. Parlament dbá o sociální zabezpečení ozbrojených sil. Vysvětluje společnosti obranné potřeby státu a s tím spojené výdaje na obranu. Má za úkol vytvářet veřejnou podporu ozbrojených sil ve společnosti. Je to velmi důležité, protože například v SRN byli zpočátku poslanci Bundestagu toho názoru, že je to armáda, která je povinna objasňovat společnosti, v čem spočívá její úloha a jak ji naplnit. Ale armáda je přece pouze vykonavatelem vůle politiků. Hlavní odpovědnost spočívá na politicích a na parlamentu.

Němci byli do NATO přijati později, a proto mohli plně využít poznatků západních demokracií. „Dnešní Bundeswehr je armádou vytvořenou parlamentem. Armáda je tak zvláštním produktem politiků,“ řekl nedávno genpor. Klaus Steinkopf, poradce hlavního velitele spojených ozbrojených sil NATO v Evropě.

◆ *Postavení a úloha ministra obrany*

Stejně tak je i politická kontrola ozbrojených sil realizována přes parlament. Přednost politiky před armádou je nejmarkantnější v instituci ministra obrany. Jako člen vlády je pod plnou parlamentní kontrolou. V SRN nemůže být ministr obrany nikdy vojákem v činné službě.

A jako ministr má vedoucí postavení v rámci ozbrojených sil v době míru. V době války tyto pravomoci přecházejí na federálního kancléře. Nyní však kancléř nemá bezprostřední pravomoci ve vztahu k ozbrojeným silám, ale pouze jmenuje osoby do nejvyšších armádních funkcí a také je uvolňuje do zálohy. Parlamentní komise obrany může kdykoli požádat ministra obrany o objasnění daného problému apod. Má rovněž pravomoci vyšetřovací komise. Jde tak o další nástroj veřejné kontroly armády, kterou parlamentu zaručuje ústava.

Parlamentní zplnomocněnec

Jedním z dalších orgánů, určitým prostředkem kontroly, je parlamentní zplnomocněnec Bundeswehru. Se zmocněním komise obrany se zabývá všemi otázkami vojáků, které mu jsou postoupeny. Při jejich vyřizování se může parlamentní zplnomocněnec obrátit na kteroukoliv vojenskou jednotku nebo instituci, ministra obrany nevyjímaje. Jde o to, aby práva vojáků a všech pracovníků armády, byla důsledně dodržována.

Mimo to existuje rovněž Správa spravedlnosti. Tato instituce má úřední soudní pravomoci nad vojáky a zabývá se také právním poradenstvím.

Patří politika do kasáren?

S touto problematikou úzce souviselo téma „Možnosti a hranice politické činnosti“, tak jak jsou uplatňovány v jednotlivých armádách. Možnosti vojáků realizovat aktivní a pasivní volební právo, duchovní svobody, účast v politické činnosti, členství v politických stranách, možnost vyjádřit svůj politický názor apod., byly hlavními diskutovanými problémy.

Ukázalo se, že existují vzájemné rozdíly. *Na rozdíl od Bundeswehru, v naší a polské armádě nesmějí být vojáci v činné službě členy politických stran.* Obdobně existují rozdíly pokud jde o uplatňování pasivního volebního práva a provádění politické činnosti mimo kasárna.

Ke společným bodům patří mimo jiné - zákaz propagace politických stran, zákaz stávky a účast na politických akcích v občanském oděvu. **V Německu je právě tato problematika preferována, což je vyjádřeno termínem „občan v uniformě“.**

Jak ve svém závěrečném slově uvedl Dr. M. Flothow, i v SRN mají v této oblasti problémy. Především v nových východních zemích sjednoceného Německa se setkávají s tím, že zde je politické uvědomění nižší. „Hledáme občany,“ řekl Dr. M. Flothow, „kteří chtějí převzít funkce, a tím i politickou odpovědnost.“

Duchovní péče v ozbrojených silách

Široce byla diskutována otázka duchovní služby v armádách demokratických států. Ve všech třech armádách je ústavou zaručena svoboda náboženské víry všem občanům, včetně příslušníků ozbrojených sil. V Bundeswehru a Polské armádě je duchovní péče poskytována věřícím vojákům různých náboženských vyznání. Provádějí ji vojenští kaplani, a vlastně i tento seminář vzešel z iniciativy dr. Friedrieche Kohla, vojenského evangelického kaplana.

Seminář ukázal, že kaplani u našich sousedů mají důvěru velitelů i jejich podřízených a mohou tak pozitivně ovlivňovat vzájemné vztahy lidí ve vojenských jednotkách. Pečují o všestranný rozvoj duchovních hodnot, o jejich prohlubování a dotváření. Jak konkrétně tuto práci uskutečňují se měli účastníci semináře možnost přesvědčit v tzv. Slovu ke dni, které vedl buď evangelický, nebo katolický duchovní.

Vytváření dobrých mezilidských vztahů v jednotce patřilo k nejvíce diskutovaným problémům. Ve vzájemných vztazích mezi vojáky je neuspokojivý problém šikany jak v naší, tak v polské armádě. Hledají se cesty, jak se s tímto nešvarem vypořádat.

Staromazáctví představuje v obou armádách pevně zavedený systém norem, tradic, rituálů ve vzájemných vztazích, jímž je regulováno chování vojáků, před nimiž velitelé bohužel mnohdy kapitulují. Změnit toto myšlení nebude jednoduché. Šikanování, i když samo o sobě není čistě vojenským jevem, přetrvává a je spojeno s celou řadou problémů, které jsou v současném stadiu transformace armád řešeny.

Shoda byla i v tom, že **základem k odstranění šikany je přístup velitelů ke svým podřízeným vojákům**. Týká se to zvláště poddůstojníků, jejichž přípravě a výchově je nutno věnovat mnohem více pozornosti. Ukazuje se potřeba právě tuto kategorii v blízké budoucnosti profesionalizovat. Zkušenosti z Bundeswehru ukazují, že právě poddůstojníci - profesionálové jsou základem pro odstranění tohoto negativního jevu.

Rozhodující je osobnost velitele

Jako hlavní v otázkách mezilidských vztahů v jednotkách se ukazuje osobnost velitele, jeho morální a mravní kvality, přičemž v každé ze zúčastněných armád má velitel různé možnosti. Například v Bundeswehru musí velitel vytvořit vojákovi skutečně optimální podmínky k tomu, aby mohl uložené úkoly zodpovědně splnit. Jsou založeny na kamarádství, věrnosti a loajalitě k podřízeným. Velitel je povinen poskytovat osobní pomoc a podporu podřízeným. Jak v SRN tak v Polsku jsou v tomto duchu vojáci školeni a v Polsku v rámci humanitní služby i vychováváni.

Velitelé obou armád nemohli proto pochopit, proč se v armádě České republiky již více jak rok touto otázkou nikdo nezabývá, a proč velitelé nemají vyčleněné hodiny na tuto problematiku.

Těžko vysvětlitelná byla i otázka zrušených vojenských soudů, které v jiných armádách existují. Diskutovanou byla otázka délky vojenské základní služby a dalšího možného zkrácení (v Polské armádě je 15 měsíců, u nás a v SRN 12 měsíců); s tím souvisí i délka výchovného vlivu, která je různá - v Bundeswehru je 10 hodin, v naší a polské armádě 24 hodin apod.

Výchova k odpovědnosti

Seminář potvrdil, že nejdůležitějším pilířem je příkladnost velitelů a jejich odborná způsobilost. V SRN je založena výchova na vlastní odpovědnosti za splnění úkolů. Na jedné straně být na vojáky náročný, a na straně druhé jim odpovědět na tři otázky:

1. Proč sloužím?
2. Jsem zde opravdu potřebný?
3. Jsem uznávaná osobnost, a tak se se mnou i jedná!

Jak zdůraznil pplk. Biermann: „Nemůžeme a nechceme přetvářet člověka. Práva, která má voják, jsou omezena. Sociální okolí má na vojáka větší vliv než samotná armáda, což si plně uvědomujeme. Proto každý velitel na každém stupni musí být profesionál. Odpovídá za motivaci vojáka. Jako nadřazený se musí o své vojáky starat a kromě toho odpovídá za to, že vojenská služba má svůj smysl a že se něco jeho vojáci naučí. Velitel musí své vojáky ovlivňovat kladně, musí mít radost ze své práce.“

Funkce důvěrníka: ano, či ne?

Velitelé Bundeswehru i polské armády vyjádřili v pracovních skupinách určité znepokojení nad tím, že v AČR není dosud zavedena funkce důvěrníka. Považují to za porušení demokratických principů v činnosti armády.

Víme, že funkce důvěrníka (mluvčího) vojenské jednotky byla vytvořena k 1. lednu 1991 v rámci procesu demokratizace a humanizace armády, ale v novém základním řádu Zák1-1/č uvedena není. To znamená, že i když v praxi funkce důvěrníka někde přetrvává, nemá již legislativní základ. V diskuzi k tomuto problému hovořili naši důstojníci o možnostech, kdy voják vznese své připomínky, potřeby a žádosti přímo svému veliteli, a pokud k němu nemá důvěru, může věc řešit služebním postupem, případně kdykoli zavolat na Linku armády ČR.

* * *

Pozvání na příští rok všichni účastníci semináře přijali s přesvědčením, že budeme zase o kousek vpřed a že není důležitější úkol než vytvořit co nejlepší sousedské vztahy.

Potřebujeme člověka, který by byl vojákovi rádcem. Bude to člověk, který je specialistou na lidské vztahy. Proti tomu se snadno argumentuje. Jednak tu dobrou argumentaci dělá Švejk s tím feldkurátem a druhou argumentací je politruk. Já jsem už mnohokrát slyšel: no jo, to je zase nový politruk. Ale u politruka nešlo o to, že taková technologie byla zvolena, ale že to byl pokus o analogii toho, co nakonec v západních armádách je, jenže zkaženo tím politickým násilím, které jsme vlastně pocítovali v každé profesi. Přepolitizovaná pro politiku zneužitá myšlenka člověka, který by měl být rádcem vojáka.

U nás není ryze duchovní služba, protože u nás voják, když chce jít v neděli do kostela, tak se tam dostane, protože naše země je tak hustě zabydlená, že kasárna jsou v absolutní většině ve městech nebo ve vesnicích, kde se lidé za účelem účasti na bohoslužbě dostanou. To není problém našeho vojáka. To může být někde problém v poušti amerických vojáků atd. U nás je problém onen servis, široký servis pojmající vojáka jako celek.

ministr obrany RNDr. Vilém Holáň
na jednání BBV Parlamentu ČR 30. 3. 1995